

Dr hab. Tadeusz Kononiuk
Uniwersytet Warszawski

Katedra Prawa Mediów
Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii UW
Adres e-mail: t.kononiuk@uw.edu.pl

Recenzja

rozprawy doktorskiej Pana mgr. Michała Chlebowskiego,
Dziennikarzy portret własny. System wartości, zasad etycznych i standardów warsztatowych
dziennikarzy w kontekście teorii społecznej odpowiedzialności prasy,
promotor prof. dr hab. Włodzisław Godzic

Nie ma jednolitych kryteriów wartościowania i oceniania prac naukowych. Najczęściej przyjmuje się jednak, że na ostateczną opinię o pracy doktorskiej wpływa pięć elementów: temat i zakres pracy, zastosowana metoda badawcza, jej strona warsztatowa, kompozycja, czyli budowa rozprawy oraz treść merytoryczna. Spośród wymienionych elementów wyróżnić należy triadę fundamentalnych: temat, metoda badawcza oraz merytoryczna treść pracy. Chodzi o to, aby podjęty temat dotyczył zagadnienia społecznie ważnego i mającego znaczenie dla nauki. Zastosowana metoda przesądza o możliwości trafnego stawiania problemów badawczych określonych w tytule pracy i ich poprawnej eksploracji, wreszcie merytoryczna treść jest istotą każdej pracy naukowej i decyduje o jej końcowym sukcesie lub niepowodzeniu.

Temat i zakres pracy

Temat pracy (gr. thema – rzecz postawiona, sformułowana, przedstawiona) to zespół zjawisk, zdarzeń lub zagadnień stanowiących przedmiot badania. W temacie powinna być ujęta główna myśl przewodnia określonej pracy naukowej. Temat pracy powinien informować czytelnika o problemie badawczym, kryterium poprawności merytorycznej tematu jest zawarcie w nim substancji podstawowej rozwiązywanego problemu badawczego. Sformułowanie problemu badawczego rozpoczyna, a raczej rozpoczynać powinno proces badawczy. Ostateczne sformułowanie procesu badawczego, czyli „ustawienie pracy naukowej” polega między innymi na precyzyjnym, merytorycznym i logicznym określeniu tegoż problemu, ustaleniu zasadniczych założeń, zakresu badań oraz przedstawienia i uzasadnienia problemu badawczego. Temat zatem rozprawy doktorskiej mgr Michała Chlebowskiego

„Dziennikarzy portret własny. System wartości, zasad etycznych i standardów warsztatowych dziennikarzy w kontekście teorii społecznej odpowiedzialności prasy” został wybrany trafnie. Dotyczy on jednego z bardziej skomplikowanych, a zarazem rudymenarnych zagadnień stanowiących konceptualizację dziennikarstwa jako profesji. Oznacza bowiem zrozumienie dziennikarstwa przez pryzmat znaczenia przypisywanego przez dziennikarzy swojej pracy redagowania i tworzenia materiałów prasowych. Początek dziennikarstwa to moment pojawienia się refleksji na temat tożsamości zawodowej dziennikarzy i rodzące się aspiracje do pełnienia unikatowej roli w społeczeństwie – roli wynikającej z wyznawanej przez dziennikarzy profesjonalnej ideologii. Podstawowe elementy na które składa się profesjonalizacja formułowane przez samych dziennikarzy to przede wszystkim szereg uniwersalnych wartości tworzących ten zawód i połączonych w jedną całość. Dziennikarze czują, że te wartości nadają moc i sens temu co robią. Wartości, które składają się na profesjonalną ideologię dziennikarstwa można podzielić na 4 kategorie: służba publiczna (dziennikarze służą społeczeństwu w realizacji prawa do informacji oraz kontroli jawności życia publicznego), kompetencja warsztatowa i merytoryczna (pozwalająca dziennikarzom na zachowanie rzetelności zawodowej i tym samym ich wiarygodność), odpowiedzialność (nakładająca na dziennikarzy obowiązek ochrony dóbr osobistych i ponoszenia konsekwencji za opublikowane materiały prasowe), kompetencja społeczna (nakładająca na dziennikarzy nie tylko obowiązek przestrzegania zasad etycznych konstytuujących ten zawód, lecz także obowiązek edukowania społeczeństwa). Jakość informacji przekłada się bowiem na jakość demokracji. Dlatego też wysoko należy ocenić wybór tematu i tematyki recenzowanej rozprawy, ponieważ brakowało w polskiej literaturze przedmiotu publikacji, które podejmowałyby ten problem. A zatem tytuł pracy doktorskiej został stworzony poprawnie, jest informacyjnie nośny, poznawczo ciekawy. Określa jakość i rozmiar pewnej niewiedzy lub braku wiedzy dotyczącej nieprzestrzegania przez dziennikarzy norm etycznych i warsztatowych.

Cele badawcze i metodologia pracy

Celem pracy, jak to zostało pośrednio zaznaczone w jej wstępie, jest próba odpowiedzi na pytanie: „Dlaczego nie są przestrzegane przez dziennikarzy normy warsztatowe i etyczne?” (strona 8). Aby zrealizować tak określony cel badawczy Autor sformułował dwie hipotezy badawcze, w których stwierdza: w środowisku dziennikarzy istnieją znaczące podziały w ocenie i stopniu przestrzegania obowiązujących norm etycznych i standardów warsztatowych (hipoteza 1); postępujące upolitycznienie i komercjalizacja mediów informacyjnych oraz

przemiany wynikające z postępu technologicznego stanowią główne przyczyny obniżenia standardów etycznych i warsztatowych w mediach (hipoteza 2). W celu weryfikacji tych hipotez Autor sformułował siedem pytań badawczych. Wysoko należy ocenić sformułowane pytania badawczego towarzyszące hipotezom i odnotować wypada szczegółowe przedstawienie przez mgr Michała Chlebowskiego metod, którymi posłużył się w toku konstruowania dysertacji. W części teoretycznej autor zastosował i wykorzystał analizę i krytykę źródeł. Szkoda, że w odniesieniu do analizy aktów normatywnych – prawnych i etycznych – nie zastosował metody hermeneutyki prawniczej jako metody wyjaśniania tekstu, jak również metody prawnego-dogmatycznej i prawnego-historycznej, które pozwoliłyby Autorowi na wydobycie z badanych norm prawnych danych przydatnych do utworzenia wartości i zasad określających portret dziennikarza. Brak tych metod spowodował, że prezentowana analiza jest płytka i niewiele wnosi do treści poznawczej dysertacji.

Zastosowane w części empirycznej pracy medioznawcze metody badawcze zostały przygotowane bez znajomości realiów pracy redakcyjnej. Dodatkowo zbyt ogólnikowe sformułowanie pytań stawianych dziennikarzom w ankiecie nie prezentuje faktycznego kanonu wyznawanych przez nich zasad i wartości. Poważne wątpliwości budzi także reprezentatywność badań jakościowych w wywiadach pogłębionych. Zbyt mała próba w badaniu jakościowym – 14 dziennikarzy – uczestniczących w tych wywiadach może być traktowana jako sondaż do badań właściwych i z pewnością nie przedstawia portretu całego środowiska dziennikarskiego. Badanie jakościowe, które powinno uzupełniać przeprowadzone badanie ilościowe nie pozwala na wyciągnięcie wniosków dotyczących przestrzegania przez środowisko dziennikarskie standardów etycznych i warsztatowych – głównie w wyniku doboru próby badawczej.

Sformułowanie pytań w badaniu ankietowym, przeprowadzonym na próbie 202 dziennikarzy, nie pozwala na zrealizowanie celu pracy. Pytania, mimo iż ciekawe i zgodne z tematem pracy, zostały zadane w zbyt ogólny sposób, a odpowiedzi na poszczególne pytania nie zostały w pracy szczegółowo omówione – nie wyciągnięto z nich wniosków, co może budzić zastrzeżenie, że pytania zostały zadane bezcelowo.

Pomysł na wykorzystanie metody ilościowej, w postaci badania ankietowego, a także metody jakościowej – pogłębionego wywiadu indywidualnego jest poprawny, jednak wykorzystanie przez Autora pracy metodologii badań medioznawczych w praktyce budzi zastrzeżenia (zbyt ogólne pytania w badaniu ilościowym, zbyt mała próba badawcza w badaniu jakościowym).

Kompozycja pracy oraz jej strona warsztatowa

Recenzowana praca zatytułowana „Dziennikarzy portret własny. System wartości, zasad etycznych i standardów warsztatowych dziennikarzy w kontekście teorii społecznej odpowiedzialności prasy” przedłożona została w postaci 181 stronicowego maszynopisu zawierającego po stronie tytułowej i spisie treści: tekst rozprawy (strona 7-166), aneks 1 i aneks 2 (strona 167-173), bibliografia (strona 175-180) i spis tabel (strona 181).

W standardowej kompozycji przyjęto podział na cztery części poprzedzone Wstępem i zamknięte Podsumowaniem i wnioskami. W części pierwszej składającej się z trzech rozdziałów przedmiotem analizy są zagadnienia teoretyczne związane z tytułem pracy. Dotyczą one: problemów definicyjnych mediów masowych oraz ich funkcji określenia zawodu dziennikarza (rozdział I), charakterystyki czterech teorii prasy (rozdział II), a także denotacji pojęć etyka dziennikarska, etyka mediów, deontologia (rozdział III). Część druga pracy zawiera dwa rozdziały poświęcone mało wnikliwej i niewiele wnoszącej poznawczo analizie aktów prawnych (rozdział IV) i etycznych (rozdział V). W części trzeciej rozprawy, ograniczonej do jednego rozdziału, Autor referuje badania empiryczne wybitnych polskich medioznawców i prasoznawców dotyczące dziennikarzy (rozdział VI). Część czwarta pracy ma charakter empiryczny, mgr M. Chlebowski przedstawia w niej, w dwóch rozdziałach swoje badania medioznawcze – ilościowe weryfikujące hipotezę o istnieniu podziału w środowisku dziennikarzy dotyczących przestrzegania norm etycznych i warsztatowych (rozdział VII) oraz badania jakościowe weryfikujące hipotezę, że postępujące upolitycznienie i komercjalizacja mediów i postęp techniczny są powodem obniżenia standardów etycznych i warsztatowych w mediach (rozdział VIII). Pracę poprzedza obszerny wstęp, zarówno wyjaśniający i prezentujący uzasadnienie wyboru tematu, hipotezy i pytania badawcze, metodologię i strukturę pracy oraz omówienie literatury przedmiotu. Jest też we wstępie określony zamysł usytuowania całości badań na temat dziennikarzy w ramach nauk humanistycznych. Podsumowanie i wnioski mają charakter konkluzyny wskazując obszary możliwe dalszych badań w celu umożliwienia dziennikarzom odniesienie się do istniejących standardów etycznych i warsztatowych i określeniu kim jest współczesny dziennikarz i czym wyróżnia się na tle innych osób pracujących w mediach (strona 153).

Strona warsztatowa pracy budzi zastrzeżenia, ponieważ wywody autora są słabo udokumentowane i często nie są poparte literaturą przedmiotu. Powoduje to, że doktorant analizowane kwestie eksploruje z jednego punktu widzenia przez co nie może dociec przyczyn zachodzących procesów, które omawia w pracy. Niestarannie podane zostały także przypisy (na przykład przypis nr 213 cytowany na stronie 165 nie znajduje się w załączonej bibliografii).

Ocena merytoryczna

Przechodząc do oceny zawartości merytorycznej pracy stwierdzić należy, że recenzowana rozprawa jest dziełem wzbogacającym dorobek polskiej nauki medioznawczej. Lektura pracy dowodzi, że jej autor jest badaczem, który w polu swoich dociekań porusza się swobodnie prezentując znajomość analizowanej problematyki. Przyjmuje krytyczne stanowisko zarówno wobec nielicznych źródeł, jak również wobec opinii innych autorów. W mojej opinii docenić należy przede wszystkim odwagę autora, który podjął trud pracy badawczej w tak skomplikowanej materii, jaką jest zagadnienie stworzenia portretu własnego dziennikarza. Wysiłek badawczy Pana mgr Michała Chlebowskiego zaowocował stworzeniem opracowania, w którym zostały przedstawione badania medioznawcze autora nad kondycją zawodu dziennikarza.

Część empiryczna pracy, mimo stawianych wcześniej zarzutów, jest jej główną zaletą poznawczą. Zamyśl badawczy autora realizowany w dualistycznej, teoretycznej-empirycznej formalnej strukturze pracy powoduje, że obok siebie istnieją dwa obszary myśli metodologicznej i w oczywisty sposób teoretycznej. I chociaż nie zazębiają się one w tej pracy i nie korzystają wzajem ze swoich narzędzi już samo ich wykorzystanie i odniesienie do tego samego przedmiotu krytycznej refleksji na temat obrazu własnego dziennikarza stanowi o istotnych walorach poznawczych opracowania. W ten sposób chce podkreślić, że walorem zasadniczym ocenianej rozprawy jest podjęcie i otwarcie pola dyskusji wokół systemu aksjologii i deontologii stanowiących istotę zawodu dziennikarza i internalizowanego przez samych dziennikarzy. Na akceptację zasługują konkluzje, do których Autor dochodzi w rozprawie. W pierwszej kolejności zgodzić należy się ze stanowiskiem reprezentowanym przez doktoranta, zgodnie z którym głównymi grzechami dziennikarstwa są: brak wiedzy, obniżenie standardów etycznych, lekceważenie podstawowych zasad warsztatowych, uleganie naciskom, korupcji, upolitycznienie, uleganie presji reklamodawców, usunięcie z zawodu osób z największym doświadczeniem oraz zatrudnienia osób bez wymaganych umiejętności (strona 155). Jako właściwą należy uznać także ocenę autora, że przyczyny tego stanu rzeczy upatruje on w upolitycznieniu, komercjalizacji i postępie technologicznym, które oddziałują na system medialny i tym samym na zawód dziennikarza. Za słuszne potraktować należy zalecenia Autora dotyczące działań chroniących standardy warsztatowe i etyczne w zawodzie dziennikarza. Pozytywnie ocenić należy także podjętą przez Autora próbę uświadomienia dziennikarzom własnych niekompetencji, co może stać się dla nich drogą dla działania kompetentnego. Szkoda natomiast, iż doktorant w swoich rozważaniach całkowicie pominął proces profesjonalizacji dziennikarstwa. Sześć zaleceń, które proponuje dla podnoszenia

dziennikarskich kompetencji (strona 161) stanowią przecież istotę profesjonalizacji zawodu. Oceniając kompetencje Autora rozprawy, co do rozumienia i eksploracji podjętego problemu badawczego, a także co do umiejętności prowadzenia analizy i rekonstrukcji źródłowej oraz wykładu opartego o krytyczną analizę literatury nie mogę nie wyrazić niedosytu wynikającego z faktu zbytniego zawężenia, czy wręcz pominięcia w pracy ważnych opracowań literatury przedmiotu zarówno polskich, jak i zagranicznych autorów. W zakresie opracowań doktorant nie dostrzegł na przykład następujących klasycznych pozycji:

1. Z. Bauman, *Etyka Ponowoczesna*, Warszawa 1966,
2. D.C. Hallin, P. Mancini, *Systemy medialne. Trzy modele mediów i polityki w ujęciu porównawczym*, Kraków 2007,
3. K. Jakubowicz, *Nowa ekologia mediów. Konwergencja a metamorfoza*, Warszawa 2011,
4. B. Kovach, T. Rosenstiel, *The Elements of Journalism*, New York 2011,
5. L. Szot, *Dziennikarze mediów lokalnych w Polsce. Między profesjonalizmem, a koniecznością przetrwania*, Wrocław 2013,
6. J. Taczowska, *Zawód dziennikarza w Polsce. Między misją a postąnnictwem*, Bydgoszcz 2012,
7. J. Sobczak, J. Skrzypczak, *O profesjonalizacji dziennikarstwa*, Opole 2014,
8. J. Sobczak, *W poszukiwaniu nowego modelu dziennikarstwa. Między wymogami prawa, nakazami etyki, a oczekiwaniami rynku* [w:] D. Tułowiecki, „Własność intelektualna wobec wolnego rynku i pluralizmu mediów”, Kraków 2013,
9. T. Kononiuk, *Profesjonalizacja w dziennikarstwie. Między modernizmem, a ponowoczesnością*, Warszawa 2013,
10. T. Kononiuk, *Etyczne dziennikarstwo. Ewolucja deontyczna zawodu*, Warszawa 2015,
11. T. Kononiuk, *Rzetelne dziennikarstwa. Aksjologia i deontologia*, Warszawa 2018.

Niewątpliwie rozważania cytowanych autorów dużo wniosłyby do ustaleń badawczych doktoranta. Wówczas bez wątpienia łatwiej i pełniej można byłoby ukazać dziennikarzy portret własny i wyznawany lub odrzucany przez środowisko system wartości. Też bardziej poznawcza i szczegółowa byłaby analiza problemów teoretycznych zwłaszcza w rozdziale III i IV.

Te uwagi krytyczne nie zmierzają do obniżenia wartości pracy. Recenzent pragnie podkreślić, że zwracając uwagę na pewne niedociągnięcia rozprawy czyni to z przekonaniem, że jest to praca interesująca i potrzebna. Autor bez większego trudu udowodnił, że rozumie problematykę aksjologiczno-normatywną zawodu dziennikarza. Zapewne dla realizacji

założonych celów badawczych produktywnie byłoby obszerniejsze sięgnięcie do literatury przedmiotu związanej z analizowanymi przez Autora zagadnieniami, lecz co w pełni zrozumiałe – rozmiary dysertacji domagają się stosowania kryterium selekcji i rezygnacji z nadmiaru źródeł. Akceptacja tematu pracy i problemu badawczego nie oznacza, że wywody dotyczące poszczególnych kwestii w całości zasługują na akceptację lub nie wywołują różnorodnych wątpliwości. Wiele stwierdzeń przedstawionych w rozprawie ma charakter dyskusyjny lub rodzi niedosyt. Podkreślić jednak należy, że te uwagi krytyczne mają głównie charakter dyskusyjny i nie mają zasadniczego znaczenia dla oceny pracy, która jest pozytywna. Uznać należy więc, że Pan mgr Michał Chlebowski podjął ważne zagadnienie badawcze, jasno przedstawił swoje stanowisko, podjął polemikę z ocenami innych badaczy. Autor wykazał się więc umiejętnością postawienia ciekawego problemu naukowego, dostosowania do jego rozwiązania logicznej konstrukcji, a także konsekwencją badawczą. Na uwagę zasługują także dążenie do konfrontacji obrazu własnego dziennikarza wyłaniającego się ze źródeł ze świadectwem praktyki potwierdzonej badaniami empirycznymi.

Wniosek końcowy

Rozprawa mgr Michała Chlebowskiego *„Dziennikarzy portret własny. System wartości, zasad etycznych i standardów warsztatowych dziennikarzy w kontekście teorii społecznej odpowiedzialności prasy”* jest ważnym dziełem naukowym charakteryzującym się trafnością wyboru tematu i problemu badawczego. Tym samym odpowiada wymaganiom stawianym pracom doktorskim w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 maja 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2017 r., poz. 1789 ze zm.). Upoważnia mnie to do uznania, że dysertacja może być podstawą do nadania Panu Magistrowi Michałowi Chlebowskiemu stopnia naukowego doktora nauk humanistycznych w dyscyplinie nauk o kulturze i religii.

Warszawa, 9 stycznia 2020 roku

